

УДК 330.131.5; 631.1; 330.12
© 2012

I.O. Кривошея-Гулько

*Білоцерківський національний
аграрний університет*

** Науковий керівник —
член-кореспондент НААН
А.С. Даниленко*

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ*

Досліджено сутність, економічний зміст та показники оцінки ефективності виробництва зерна в системі управління сільськогосподарським виробництвом, наведено власне обґрунтування та визначення поняття економічної ефективності. Побудовано організаційно-економічну модель ефективності виробництва зерна на ієрархічних рівнях управління в сільськогосподарських підприємствах.

Постановка проблеми. В умовах формування ринкових відносин в АПК проблема підвищення ефективності агропромисловості набуває надзвичайної важливості, оскільки результативність господарської діяльності великою мірою визначає темпи розширеного відтворення галузі і рівень задоволення потреб суспільства у продуктах харчування та сільськогосподарській сировині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми економічної ефективності як об'єкта управління в сільськогосподарських підприємствах досліджували В.Г. Андрійчук, В.К. Збарський, С.М. Кваша, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак та ін. Зокрема, питання ефективності виробництва зернових висвітлювалися в роботах В.І. Бойко, Л.М. Худолій, В.Я. Месель-Веселяка, І.В. Кобута, О.М. Боднар та ін. Проте питання формування й розвитку ефективної системи виробництва зерна на ієрархічних рівнях управління агропідприємств потребують подальшого наукового обґрунтування та практичного вирішення.

Мета досліджень — розвиток наукових положень і розробка методичних рекомендацій щодо формування системи показників оцінки економічної ефективності в агропідприємствах.

Результати досліджень. Економічна ефективність як економічна категорія характеризує одну з найважливіших сторін суспільного виробництва — його результативність і показує кінцевий корисний ефект від використання спожитих виробничих ресурсів галузі: трудових, земельних і матеріальних; рівень управління та організації виробництва; кількість, якість і результати реалізації продукції; можливість здійснення розширеного відтворення галузі й економічного стимулювання працівників.

Ефект розглядається як досягнутий резуль-

тат від тих чи інших заходів, що здійснюються в агропромисловості, який виражається в обсязі валової, товарної і кінцевої продукції, валового доходу та прибутку.

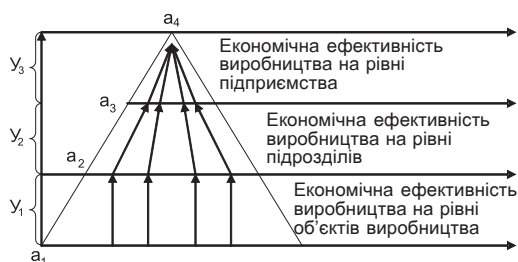
Ефективність — відносний ефект, результативність процесу, операції, проекту, що визначається як відношення ефекту, результату до витрат, які забезпечили його отримання [7].

Під економічним ефектом слід розуміти реальний абсолютний результат виробництва, ціннісне вираження продукту. Деякі дослідники вважають, що ефект економічної діяльності доцільно розглядати як результат, що тією чи іншою мірою відповідає цілям, визначеним у сфері виробництва, розподілу, споживання, тобто в процесі відтворення загалом [6, 8].

Установлено, що еволюція категорії ефективності пов'язана із розвитком продуктивних сил та виробничих відносин суспільства, а критерій визначається змістом основного економічного закону. Ефективність відповідно до основного економічного закону відображає зв'язок між використанням факторів виробництва й одержаними результатами, загальну зацікавленість в найекономічнішому використанні ресурсів у процесі розширеного суспільного відтворення галузі для отримання найбільшої маси національного доходу та фонду відтворення робочої сили [5].

Ефективність — це економічна категорія, яка відображає виробничі відносини з погляду економії живої та уречевленої праці і кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва та живої праці [9].

З позиції суспільства, виробництво вважається ефективним, якщо виробляється необхідна кількість продукції за мінімальних витрат ресурсів; з позиції агропідприємства — якщо забезпечується його розширене відтворення; з

Ієрархічні рівні оцінки економічної ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах

позиції особистих інтересів — якщо створюються умови для задоволення матеріальних і духовних потреб працівників підприємств.

Загалом ефективність виробництва можна виразити так: максимальне виробництво продукції за мінімального використання обмежених економічних ресурсів. Проте в ринкових умовах ефективність характеризується максимальним одержанням прибутку через виробництво та реалізацію споживчих цінностей, що задовольняють своєю якістю і ціною споживачів.

Узагальнення наявних методичних підходів до оцінки ефективності виробництва зерна дає змогу виокремити основні показники порівняльної оцінки використання землі, праці, матеріальних і технічних ресурсів: урожайність зернових культур, прямі витрати праці на виробництво 1 ц зерна, собівартість виробництва одиниці продукції, додаткові витрати на надбавку врожайності та їх окупність, розмір чистого доходу, прибутку на одиницю посівної площі та одиницю продукції, рентабельність виробництва, річний економічний ефект [4].

Є пропозиції доповнити цю систему показників і використовувати в економічній оцінці інтенсивних технологій показники матеріалоемності, енергоємності, енергоозброєності праці [1, 3]. На нашу думку, систему показників економічної оцінки варіантів інтенсивних технологій обробітку зернових необхідно доповнити показниками, що характеризують рівень екологічної збалансованості варіантів технологій, визначають стан землі за вмістом гумусу в орному шарі, рівень відтворення родючості ґрунтів. Визначати ці показники слід і за використання інтенсивних технологій, і таким чином оцінювати їхній вплив на екологічний стан ґрунтів.

Економічна ефективність як форма вияву кінцевого результату використання засобів виробництва та живої праці у господарській діяльності на різних рівнях виробництва сприятиме цілеспрямованому управлінню процесом модернізації та інтенсифікації діяльності агропідприємств, зокрема й ефективності виробництва зерна (рисунок).

На рисунку вертикальні стрілки вказують на комунікацію інформації для визначення показників ефективності виробництва зерна на різних рівнях управління виробництвом в агропідприємстві. Основою визначення цих показників є планово-прогнозна, облікова й контрольна-аналітична інформація.

На *першому* рівні управління ефективністю виробництва продукції зернових культур мають формуватися показники ефективності виробництва продукції конкретних зернових культур, що обчислюються в натуральних і вартісних одиницях виміру, на *другому* — показники ефективності виробництва продукції групи зернових культур у натуральних, вартісних та умовно натуральних одиницях виміру, на *третьому* — показники ефективності виробництва та продажу зерна в натуральних і вартісних одиницях виміру. На *першому* рівні формуються показники для оперативного управління, на *другому* — для тактичного і на *третьому* — стратегічного управління виробництвом зерна загалом по підприємству. Ці показники використовують для прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень.

Для забезпечення ефективного розвитку окремих напрямів діяльності агропідприємств треба розробити відповідну систему управління. Формування системи управління ефективним виробництвом зерна передбачає такі напрями: планування, організацію, мотивацію, координацію, контроль та аналіз.

Дотримання запропонованої системи дасть змогу агропідприємствам здійснити пошук резервів для підвищення ефективності виробництва зерна. Вибір напрямів удосконалення виробництва зерна потребує врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на систему управління агропідприємств, що дасть змогу підприємству ефективніше реалізувати інноваційні розробки у господарській практиці, вести пошук та обґрунтовувати напрями вдосконалення.

Забезпечення ефективного розвитку зерно-виробництва в агропідприємствах потребує особливого підходу до системи планування, яка має відповідати умовам сталості та гнучкості результатів.

Запропонований підхід до управління ефективним розвитком зернового виробництва на підприємстві розглядається нами як стратегічний процес, спрямований на впровадження інноваційних розробок із реальними за величиною витратами на основі використання певних методів і до визначеного моменту часу.

Розроблення напрямів підвищення ефективності виробництва зерна за таким підходом може мати комплексний і неперервний характер, сприяти координації усіх сторін діяльності

підприємства — виробничої, маркетингової, фінансової, технологічної, аналітичної та ін., однак не може бути уніфікованим процесом.

З метою реалізації стратегічної програми необхідно створити дієву систему ефективного розвитку зернової галузі, яка сформує її економічну привабливість для агротоваровиробників. Реалізація економічних методів управління можлива через організацію центрів відповідальності в агропідприємствах на принципах внутрішньогосподарського та комерційного розрахунків. У цих умовах будь-яке управлінське рішення й оптимізація виробничих факторів,

зокрема й раціональне використання земельних, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів за центрами відповідальності та напрямками діяльності, мають базуватися на достовірній, оперативній та вичерпній інформації.

Основною інформаційною базою ефективного управлінської праці в системі управління агропромисловим є планування, управлінський облік, аналіз і контроль. Отже, у реалізації зазначених функцій управління ефективністю виробництва зерна слід враховувати основні вимоги, що висуваються до планування, контролю, управлінського обліку та інформації.

Висновки

Формування системи управління ефективністю агровиробництва, розробка принципів нових підходів до його організації в економічних суб'єктах, до регулювання економічних відносин і раціональне використання виробничого потенціалу цієї стратегічної галузі є одним з актуальних питань, успішне вирішення якого відкриває подальші можливості для роз-

ширеного відтворення галузі. Планово-прогнозні, контрольні, оцінні та інформаційно-аналітичні функції управління мають бути взаємопов'язані і стати єдиним інструментом універсальної технології обґрунтування управлінських рішень щодо підвищення ефективності виробництва зерна в умовах ризикового землеробства та кризових ситуацій.

Бібліографія

1. Алтухов А.И. Повышение эффективности производства зерна на основе научно-технического прогресса/А.И. Алтухов, В.И. Нечаев, А.И. Трубилин, К.Б. Кирсанов, А.И. Саеду. — М.: Агрипресс, 2005. — 205 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підруч./В.Г. Андрійчук. — К.: ІЗМН, 1996. — 512 с.
3. Булочка М. Эффективность освоения ресурсосберегающих технологий уборки зерновых/М. Булочка, С. Нечаев//АПК: экономика, управление. — 2007. — № 9. — С. 61–65.
4. Бутило І.А. Необхідність зміни підходів до оцінки ефективності вирощування с.-г. культур/І.А. Бутило//Зб. наук. праць Уманського ДАУ. — 2003. — Вип. 57. — С. 321–327.
5. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві: Монографія/В.С. Дієсперов. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. — 340 с.
6. Крисанов Д.Ф. Формування збалансованого аграрного ресурсного потенціалу і підвищення ефективності виробництва: Доповідь на Дванадцятих річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 листопада 2010 р./Д.Ф. Крисанов. — К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010. — С. 399–403.
7. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь/Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева; 4-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2005. — 480 с.
8. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні/П.Т. Саблук//Економіка АПК. — 2002. — № 7. — С. 3–14.
9. Черевко Г.В. Економіка підприємства: Навч. посіб./Г.В. Черевко, Ф.В. Горбонос, Г.Б. Іваницька, Н.Ф. Павленчик; За заг. ред. Г.В. Черевка. — Львів: Апіорі, 2004. — 384 с.